

»tartiš« rože planšona

»ja« ane vest

»trojanke« andrej šerban

BITEF

9.

Nimalo nije slučajno što se ovogodišnji BITEF, kao festival novih pozorišnih tendencija, odvijao uglavnom na pozornicama vrlo konvencionalnih beogradskih pozorišta. Ako je u samom njegovom otvaranju bilo samo nagoveštaja simboličke (otvoren je po prvi put od svog postanka van Ateljea 212 — u vrlo konvencionalnom Narodnom pozorištu) da će ovogodišnji BITEF biti, pre svega, jedan građanski festival, onda je to njegovim dvadesetotroдневnim trajanjem postalo realnost.

Možda je smisao priče o devetom BITEF-u najbolje potražiti u sadržaju Marivoovih »DVOSTRUKE LJUBAVNIH ISKUSA-VANJA« u izvođenju Slovenskog narodnog gledališča iz Ljubljane. Harlekin i Silvija su obični, siromašni, mladi ljudi koji se vole. Zahvaljujući kneževom interesovanju za Silviju, njihova ljubav i čista srca zapadaju u »hladno sračunat erotični ceremonijal« aristokratije, privilegovanih. Približivši ih bogatoj trpezi, raskošnim odelima, dražima spletkarenja, realizaciji večite ljudske potrebe za koketiranjem, knez i njegova svita, sve ono što spada u priznate društvene institucije udaljavaju ih od njihove ljubavi i načina života. U tom »novom« svetu isprazne etiketije oni gube autentičnost života, prvobitnu vezanost, ljubav, principe. I Silvija i Harlekin ne odolevaju privlačnosti lagodnog života, ugodnih i unosnih položaja i svu svoju prvobitnu radikalnost i vezanost lako zaboravljaju i odriču je se.

BITEF-ova početna opredeljenost iskazana u nazivu *nove pozorišne tendencije* sadrži u sebi vrednosni stav koji isključuje vladajuće, akademsko, građansko. On podrazumeva zainteresovanost za novo, eksperimentalno, ekstremno pa samim tim nesavršeno i nezavršeno u svom obliku i htenju.

Ovogodišnji BITEF je gotovo u svemu izneverio ovakvo opredeljenje i zainteresovanost i prepustio se već uobičajenoj sudbini etabliranih institucija, kojima vremenom počinje najviše da smeta cilj i svrha zbog kojih su nastali. Uključujući se u svet organizacije one počinju sve više da udovoljavaju zahtevima toga sveta a sve manje svojoj prvoj ljubavi, duhovnom životu kome su ili bi trebalo da budu primerene. Zapa-dajući, procesom legalizacije i etiketije, u institucionalno slepilo, poduhvat izneverava prvobitnu nameru i kriterijume gubeći sve više sluh i interesovanje za autentične vrednosti.

Godinama pod pritiscima i napadima, zbog onoga što je bilo najbolje na njemu, a čime se takođe pokazivalo da ispunjava svoju svrhu, BITEF i ljudi koji ga prave nije istra-jao. Od kompromisa i ustupaka koje je činio »predstavnicima tzv. javnog mišljenja on je načinio svoju ideologiju, svoj vjeruju. Dovođenjem onih trupa i predstava koje su po svemu konvencionalne i tradicionalističke na jasnim i očitim putevima pozorišne reakcije s jedne, i vulgarno-dogmatski-socrealističke s druge strane, BITEF je po-vlađivao našem pozorišnom konzervativizmu cementirajući ga. Ovakva opredeljenost i zainteresovanost još jednom jasno pokazuje zakonitost da je međunarodna aktivnost nužno predodređena i uslovljena sopstvenim unutrašnjim prilikama.

Teško je u velikoj količini promašaja i predstava u tokovima građanske restauracije i pozorišne reakcije izdvojiti onaj paradigmatični. Ali, čini mi se, da se po dalekosežnosti posledica i dragocenosti prepoznavanja, može izdvojiti nastup sovjetskog Teatra Mossovjet u režiji J. Zavadskog. Moskvljani su nam prikazali i dramaturgiju »Zločina i kazne« F. M. Dostojevskog pod nazivom »PETROGRADSKA SNOVIĐENJA«.

U mraku, pre nego što se na sceni bilo šta odigralo spiker nas je obavestio da je Fjodor Mihailovič pisac optimizma i vere u čoveka. Pisac ubeđen da će se čovečanstvo, baš kao Raskolnikov, u njihovoj interpretaciji, probuditi iz ovog košmarnog sna punog zločina i patnji i krenuti širokim i novim putevima u bolju i srećniju budućnost. Sleđilo je troipčasovno praćenje snova i košmara Raskolnikovova, koji je u interpretaciji G. L. Borotnikova delovao baletski paranoično, praveći trzaje, grimase, zabacujući nebrojeno puta kosu i glavu, pokušavajući, sledeći rediteljeva uputstva, da na taj način pokaže rastrojenost i ponor u koji Raskolnikov sve dublje pada. Na kraju nas spiker ponovo »uzima pod svoje« i objašnjava nam da pogledi Sonje Marmeladove i priznanjem i Sibirom očišćenog, Raskolnikovova, koji stoje svetlom obasjani,

znače početak jedne nove priče, ali je našoj priči nažalost kraj.

Dragocenost ove predstave je u tome što se još jednom na delu mogla videti neslučena moć uništavanja i kompromitovanja svakog duhovnog sadržaja koju sobom nosi određeno viđenje i poimanje suštine i funkcije umetnosti.

Ako bi se još mogle naći reči razumljavanja za učestvovanje ove predstave na BITEF-u — željom da se već jednom izdvoje učešće Ljubimova i Teatra na Taganjk — onda svako razumevanje i tolerancija prestaju posle drugog nastupa sovjetske trupe, koja nam je ovoga puta izvela »VASILJA TJORKINA« po motivima poeme Aleksandra Tvardovskog. Videli smo prigodan recital za armijsku proslavu u već toliko poznatom maniru agitpropa. Naravno, ovog puta bolje i mnogo »čistije« napravljenu. Zaista ne postoji način da se ovaj recital dovede u bilo kakvu vezu sa BITEF-om, pozorištem, umetnošću...

Svoje svetle trenutke, koji su još više i žešće bacili senku na ovako koncipiran i napravljen pozorišni festival novih tendencija, BITEF je doživeo: Moljеровim »TARTIFOM« u izvođenju Theatra national populaire iz Vilerbana, u režiji Rože Planšona, »TROJANKAMA« u režiji Andre Šerbana u izvođenju njujorške kompanije »La Mamma«, »JA«, Ane Vest i Tetre laboratiore vicinal iz Brisla i predstavom »NA LETOVANJU« Maksima Gorkog u režiji i adaptaciji Petera Štajna i izvođenju Schaubuhen am Hallschen Ufer iz Zapadnog Berlina. Treba reći još i to da su sve gore navedene predstave nagrađene Velikom nagradom BITEF-a, s tim što je »JA« dobila specijalnu nagradu.

Postavljajući »TARTIFA« ponovo na scenu, Planšon je napravio politički komad u najboljem smislu te reči. Prodrevši potpuno, do tančina i ogoljenosti u Oregonovu kuću i porodicu pokazujući nam raznovrsnost i bogatstvo razlika i sukoba koje život i ljubav nose i kriju, a autoritet glave porodice, neprikosnovenog gospodara blokira i održava u uskim okvirima tradicionalnog, pobožnog i društveno poželjnog, Planšon kao da nam umetnički prikazuje odnos države i građanskog društva, javnog i privatnog. Neprikosnovenosti vlasti u državi odgovara neprikosnovenost vlasti u porodici. Za svaku ličnost koja učestvuje u životu, u igri nisu uopšte bitne njene namere i motivi, krivica ili nevinost, zasluge ili propusti, izdaja ili lojalnost, već jedino i isključivo nepredvidljiva volja onoga koji drži sve konce u svojim rukama, svu vlast i raspoložive ljudskim životima. Sve što se odigrava, a u čemu je potrebna umešnost ili bilo koja druga ljudska vrednost, ceo život je moguć samo u međuvremenu dok jedini pravi igrač, Veliki Igrač (Luj IV) ne pokrene svoje prste i ne zategne konce kojima su neraskidivo vezani svi učesnici u igri. I volja Neprikosnovenog, Velikog Igrača iskazuje se jednom preko oca porodice, drugi put preko vojnika, intelektualca, političara, a ovoga puta preko policajca; ali uvek se radi o odblesku samo jedne moći i milosti i to u

»elektra« andrej šerban

»na letovanju« petera štajna

»elektra« andrej šerban

onoj količini u kojoj je Veliki Igrač spreman da je udeli. U tom žrvnju proizvoljnosti, bez ičeg pouzdanog, sa voljom Vladajućeg kao jedinim principom, podjednak rizik je delovati ili čutati i svako stanje je samo privremeno, jer osnovni princip vremena je Podozrivost. Autoritet oca porodice je srušen, Oregonova sopstvena zaslepljenost ga je dovela na sam rub propasti, igra je izgubljena ali samo naizgled, samo na tren, jer jednim svojim nepredvidljivim činom Veliki Igrač je ponovno uspostavio autoritet jednog od svojih podanika. Tartif je eliminisan iz igre, njega odvode, ali, da li je to kraj, da li je sve završeno... Jer autoritet je protivno svakom očekivanju, voljom Vrhovnog ponovno uspostavljen, a imajući u vidu i ne tako davnu prošlost, sva prethodna stradanja neće uticati na promenu ponašanja ni Oregona ni Tartifa, a ponajmanje na Vrhovnog.

Predstava je odigrana gotovo bez greške, sa perfekcijom, sa odlučnom scenografijom i glumačkim ansamblom, ali je upravo tom svojom nepogrešivošću u igri omogućila da na trenutak zaboravimo da se radi o sudbini čoveka u današnjem svetu. I upravo u tom kratkom zaboravu, kojem smo bili skloni, krije se i jedina primedba ovoj predstavi.

Nastupom njujorške trupe »La Mamma« sa Šerbanovom »TRILOGIJOM« (TROJANKE, Elektra i Medeja) BITEF je podsetio na dane svoje mladosti. Šerban, ne samo da je stvaralački vredno sledio Artoa, već je pokazao izuzetan smisao za razumevanje grčke tragedije, prilazeći telesnosti kao jednom od osnovnih izvorišta tragičnog. Iskjučivši jezik kao puko sredstvo komuniciranja, jer učesnici u predstavi govore grčki, latinski, sa stihovima acetičkih, sumerskih i afričkih ceremonijalnih rituala. Šerban je insistirao na njegovoj telesnosti tražeći mogućnost da energijom antikulacije iskaže tragičnost ljudske situacije. Njegovo viđenje teatra zasniiva se na vraćanju obrednom i iskonskom kao okviru i ključu za izražavanje osnovnih ljudskih težnji i stradanja, tragičnog čovekovog položaja. Razbivši klasičnu (svi delovi *Trilogije* odigravaju se u velikom filmskom studiju u Košutnjaku), Štajn je stvorio uslove naročito u *Trojanke* za niz impresivnih i upečatljivih, scena i prizora koji se odigravaju simultano i na više prostornih planova. Doduše, ovo je privremeno nosilo u sebi izvesne nespozume sa prostorom, pa se povremeno

imao utisak diskontinuiteta. *Trojanke* su najbolji deo *Trilogije* a *Elektra* najsabiji, ali su nam nesumnjivo pružile nezaboravan doživljaj u kome je bilo mnogo više ritualnog nego antičijelnog, što i odgovara namerni reditelja i strastvenoj i iskrenoj predanosti poslu ove trupe.

Esej o samoći i odnosu čoveka i materije, čoveka i institucija *Ane Vest*, predstavljao je izuzetan doživljaj. U staroj barutani na Kalemegdanu bili smo suočeni sa divom igrom u kojoj učestvuju čovek i mrtvi oblici, stvari.

Ogromna je radost čoveka koji daje život materiji, stvarajući oblike, i institucije. One zatim počinju da žive nezavisno od čoveka, njihovo postojanje je nesumnjiva činjenica a čovekov hod bez njih je bez »pravilne« orijentacije. Nemoguć kad je nepotpomognut. One postaju nužnost i, naizgled, za njihovu egzistenciju čovek nije ni potreban, mada ih svojim stalnim stvaranjem umnožava, kombinuje, obogaćuje, plete u sistem i mrežu. Igra stvaranja i dalje radije, a život sve više postaje svedočanstvo o tome gde je sve moguće čoveka smestiti. Ali zaslili li se time ili stane li na tom putu da predahne, odvoji li se od oblika i institucija čovek uvida njihovu neživotnost i nemogućnost da samostalno i nezavisno od njega postoje i žive. Jer spolja one se ne mogu antimirati ni igrom, ni humorom, ni plaćom. S njima je nemoguće komunicirati. I taj tako dragocen trenutak predaha je dovoljan da čovek potraži neposredovanu komunikaciju sa čovekom, da se vrati sebi i ljudima. Shvativši to, primetivši konačno ljude oko sebe i počevši da im se obraća Ana Vest je pobjegla sa scene shvatajući tako da se ovog puta istinski i zauvek okrenula Samoći. Čitava jednodimenzionalna igra bila je nepretenciozna a tako bogata i slojevitā značenjima i bravurama jedinog učesnika.

Po sopstvenim rečima, Gorki je svojim komadom »NA LETOVANJU« hteo »da prikaže onaj deo ruske inteligencije koji je proizišao iz demokratskih slojeva i, pošto je dostigao izvesnu visinu društvenog položaja, izgubio vezu sa krvno srodnim narodom, čije je interese... zaboravio, a nije našao srodne duhove u krugovima buržoazije i birokratije...«.

Na ogromnom prostoru oivičenom sa tristotine breza, kroz koje tek kao da se nazire svetlost novog i drukčijeg suočavamo se sa ljudima koji čitavo vreme govore o svom odlasku, i koji se umnožavanjem govorenja

svodi na puki odlazak sa letovanja. Ne dešava se ništa, život kao da je stao da ga nema, o njemu se samo stalno govori.

»Ko su svi ovi ljudi?« pita jedan od radnika u letnjikovcu. I kupeći smeće dobija odgovor: »Svi su isti. Podsećaju me na mehur u bari kad pada kiša... skoči i rasprsnje se...«

Sve ostaje na koketiranju sa nečim smelim i radikalnim i na — običnom, trivijalnom življenju. Oba sveta: i svet trivijalnog i onog isprazno pomiljanog uočavamo kao korelate, tako tipične za inteligenciju u gotovo čitavoj njenoj poznatoj istoriji. »Govorimo, govorimo, samo govorimo«, konstatuje u jednom trenutku Varja, ne razlikujući se ni po tonu ni po konsekvencama koje iz toga izvlače. Taj glas će se u drugom delu podići u revolt jednog: »Moramo imati hrabrosti da čutimo«, ali će čak i svojom visinom i odlaskom ličnosti koja to izgovara, ostati uklopljen u malograđansku irelevanciju jednog umirućeg i nestajućeg sveta.

I tu se ponovno vraćamo na početak priče o ovogodišnjem BITEF-u, predstavama »MESEC DANA NA SELU« I. Turgenjeva u režiji Adama Hanuškejeviča i izvođenju Teatr Narodowy iz Varšave, Websterovoj »VOJVOTKINJI OD MALFIJA« u izvođenju Citizens company iz Glazgova, pomenutim »DVOSTRUKIM LJUBAVNIM ISKUSAVANJIMA«, ŽIVOTU I SMRTI RICARDA III« V. Šekspira u izvođenju Deutsches Theater iz Istočnog Berlina itd., predstavama koje su na jasnim putevima akademskog, građanskog i koje se ne mogu nikako dovesti u vezu sa novim pozorišnim tendencijama.

Kako objasniti nastup tuniske trupe izuzev limunadno-altruističko-pacifističkim opredeljenjem BITEF-ovih organizatora.

Uostalom, ta sentimentalističko-malograđanska atmosfera, koju Štajn u svojoj predstavi tako dobro slika, bila je tipična i karakterisala je čitav BITEF. Važno je bilo da se ne dogodi ništa što bi poremetilo idilično-malograđansku atmosferu u kojoj su svi mirni i zadovoljni i gde se ne ide dalje od koketiranja sa nečim radikalnim. U sve ovo uklopio se negovani manir da se o predstavama govori na osnovu nekih »atraktivnih« karakteristika i obeležja, a ne o onom što stvarno jesu i stvarno predstavljaju.

Milorad Vučelić

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja

uređuju: dr sergej flere, dr momčilo grubač, zorica stojanović, julijan tamaš, joslav turčan (glavni i odgovorni urednik) i jovan zivlak / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: lazar elhart, dr sergej flere, radmila gikić, mr mihailo harpanj (predsednik), branslav panić, dr jože pogačnik i joslav turčan / izdaje tribina mladih, novi sad, katolička porta 5, telefon 43-196 / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 50 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro-račun 65700—603—997 kod novosadske banke u novom sadu / lektor jovan zivlak / korektor raša perić / meter miroslav pešić / štampa »prosveta«, novi sad, stevana sremca 13.

na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku, obrazovanje i kulturu broj 413—152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.